

La creació d'activitats lúdiques i culturals al Parc d'Olèrdola

Josep Anton Pérez

Jordi Farré

Anna Mascaró

Montserrat Jané

Quatre passes, serveis ambientals, SCP

Tríade, serveis culturals, SCP

Resum

Les línies estratègiques que l'any 2002 havien de regir la creació i realització de les activitats que es desenvoluparien al parc, es basen a treballar des de l'originalitat que li atorga la densitat d'elements arqueològics i arquitectònics que hi ha a Olèrdola; oferir una visió integral del patrimoni cultural i natural; difondre «la cultura del vi», i relacionar Olèrdola amb la realitat del seu entorn immediat.

Es van crear les rutes d'accés amb un doble objectiu: crear els primers itineraris on es pot gaudir dels valors paisatgístics, culturals i patrimonials en general, i obrir camins d'entrada al parc pels quals es pugui arribar amb mitjans no motoritzats.

Paraules claus

Olèrdola, activitats lúdiques i culturals, educació mediambiental

Resumen

La creación de actividades lúdicas y culturales en el Parque de Olèrdola

Las líneas estratégicas que en el año 2002 debían regir la creación y la realización de las actividades que se desarrollarían en el parque se basan en: trabajar desde la originalidad que le otorga al espacio natural en cuestión la densidad de elementos arqueológicos y arquitectónicos de Olèrdola; ofrecer una visión integral del patrimonio cultural y natural; difundir «la cultura del vino» y relacionar Olèrdola con la realidad de su entorno inmediato.

Se crearon las rutas de acceso al parque con un doble objetivo: crear los primeros itinerarios donde se pueda disfrutar de los valores paisajísticos, culturales y patrimoniales en general, y abrir caminos que llegarán al parque utilizando medios no motorizados.

Palabras clave

Olèrdola, actividades lúdicas y culturales, educación medioambiental

Abstract

The creation of leisure and cultural activities in Olèrdola Park

The strategic lines that were developed in 2002 to govern the creation and realisation of activities carried out in the Park are based on the ideas of exploiting the unique density of archaeological and architectural elements that occurs in Olèrdola; offering a holistic vision of the cultural and natural heritage; spreading "wine culture"; and relating Olèrdola to the reality of its immediate surroundings.

The access routes were created for a twofold purpose: to create the first walks for enjoying landscape, cultural and heritage values in general, and to lay out paths leading to the Park that are closed to motor traffic.

Keywords

Olèrdola, leisure and cultural activities, environmental education

Introducció

L'any 2002 el Consell Coordinador del Parc d'Olèrdola, format pels ajuntaments de Canyelles i d'Olèrdola, el Museu d'Arqueologia de Catalunya – Olèrdola i el Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, va decidir emprendre el projecte de dinamització de l'ús públic del Parc d'Olèrdola. A partir d'aquell moment vam començar a treballar en la creació de l'oferta d'activitats i dels serveis en aquest espai natural protegit, un parc modest pel que fa a la seva extensió i poc conegut com a espai natural d'interès més enllà de les comarques del Garraf i de l'Alt Penedès on s'ubica, tot i el seu innegable valor patrimonial.

Línies estratègiques per a l'elaboració d'activitats lúdiques, didàctiques i serveis de lleure al Parc d'Olèrdola

L'equip que va assumir les tasques de creació i realització de les activitats al parc va establir els criteris següents, que han de servir per definir les característiques de les activitats que es plantegin a Olèrdola:

1. Les activitats s'han d'idear, crear i treballar a partir de la singularitat que confereix a l'espai natural d'Olèrdola l'elevada densitat d'elements arquitectònics, arqueològics i històrics en general. La presència del Conjunt Monumental d'Olèrdola, catalogat com a «bé cultural d'interès nacional» i gestionat pel Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC-Olèrdola) està ubicat enmig del parc i és un actiu cultural de primer ordre.

2. Oferir una visió integral del patrimoni, del patrimoni cultural i natural entès com un tot. Actualment les relacions, les influències, els condicionaments entre humanitat i medi natural estan essent objecte d'estudi per la comunitat científica des d'aquesta visió integral, superant aquella etapa en què es tendia a considerar la natura com una realitat equilibrada i harmònica, apartada de la realitat social o humana. No obstant això, el contacte entre professionals de l'àmbit de les ciències naturals i els de l'àmbit de les ciències socials no és tan habitual –en molts centres i territoris d'estudi–, com semblaria desitjable. Amb l'objectiu de recollir les aportacions de totes les disciplines possibles, l'equip responsable de la creació i realització de les activitats lú-

diques, didàctiques i culturals del Parc d'Olèrdola està format per professionals de l'arqueologia, la geologia, la biologia, la geografia, l'educació...

El Parc d'Olèrdola és un marc idoni per estudiar la relació entre natura i la humanitat des d'aquesta òptica integral. El territori que forma part de l'espai natural protegit ha estat ocupat per l'home des de la prehistòria, s'hi ha instal·lat en diferents moments històrics, ha aprofitat els recursos del seu entorn immediat i s'ha convertit en el principal modelador del paisatge.

En aquesta línia, era necessari dissenyar activitats que mostressin l'aprofitament per part de la humanitat dels recursos naturals d'Olèrdola i que difonguessin les característiques biogeogràfiques i geomorfològiques pròpies del parc amb una visió integrada. Per aquesta raó vam batejar la nostra primera activitat, un itinerari comentat, «Olèrdola, una muntanya d'històries».

3. Una tercera línia estratègica és recollir un aspecte de la cultura molt arrelat al territori del Parc d'Olèrdola: la cultura del vi. Si la cultura es plasma en les intervencions o actuacions de l'home sobre el territori, el paisatge d'Olèrdola i del seu entorn sintetitza la forma que una comunitat ha donat a la seva terra. El paisatge natural és, en la seva part més humanitzada, cultura del vi. La mateixa estructura tradicional dels camps, les masies –algunes de gran interès arquitectònic–, les feixes abandonades, les construccions de pedra seca, etc., i també els camps treballats amb les tècniques modernes més innovadores en el conreu vitícola configuren un paisatge original. Queda clar que en bona part, el predomini d'aquesta activitat productiva –el conreu de la vinya i l'elaboració del vi– ha condicionat des del perfil urbanístic (dels pobles que delimiten el parc) i paisatgístic, fins a l'estructura del mercat laboral i la cultura de la comunitat, i li ha atorgat una identitat pròpia. La cultura del vi, conceptualment, implica territori i paisatge, però també història i tradicions.

Les activitats creades al parc potencien i reflecteixen aquesta realitat:

Paisatge natural humanitzat – Vinya. Estructura tradicional dels camps.

Arquitectura popular (barraques, pous, piques de vinya...).

Territori i paisatge – Història i tradicions.

4. L'última idea força que ha de definir els continguts i els procediments de les activitats desenvolupades al parc és com aquest espai singular s'articula amb la resta del territori on es

troba ubicat. Cal que les iniciatives que es posin en marxa a Olèrdola tinguin com a objectiu explicar i interpretar el Penedès, entès com a territori històric. No sols tractant temes de natura o història sinó també qualsevol aspecte de la cultura del territori: llegendes, tradicions, folklore...

Les iniciatives també han de lligar i buscar les connexions d'Olèrdola amb altres espais naturals amb els quals està físicament unit, i incorporar-les a projectes territorials més amplis (espais naturals del Garraf-Olèrdola-Foix).

Creació de les activitats al parc

Rutes d'accés

L'accés més habitual al cor del Parc d'Olèrdola, el Conjunt Monumental d'Olèrdola on es troba el punt d'informació del parc, es fa per una carretera asfaltada que neix a la C-15. Una de les primeres propostes que es va decidir portar a terme va ser la creació d'unes rutes que creïn nexes d'unió físics (camins senyalitzats) d'entrada al parc, des de les poblacions més properes. La funció d'aquests camins és facilitar l'entrada al parc des de qualsevol de les poblacions del seu entorn immediat. D'aquesta manera es facilita a la població d'aquests pobles (Sant Miquel d'Olèrdola i Canyelles), i als visitants que ho desitgin, la possibilitat d'arribar-hi, gaudint ja d'un itinerari de valor patrimonial de l'espai protegit.

D'altra banda, a través d'aquestes vies de comunicació es potencien altres mitjans de transport no motoritzats per arribar al parc, ja que només són practicables caminant o en bici.

Les rutes dissenyades van ser dues: un itinerari des de Canyelles al Conjunt Monumental d'Olèrdola i una altra des de la població amb servei de transport públic ferroviari més propera, Vilafranca del Penedès. Des de la capital del vi, la ruta passa per Sant Miquel d'Olèrdola i arriba al Conjunt Monumental d'Olèrdola.

La ruta interior: «Entre fonts i forns»

La ruta interior del Parc Comarcal d'Olèrdola té com a objectiu principal oferir un itinerari senyalitzat entorn al Conjunt Monumental d'Olèrdola, considerat el centre geogràfic del parc, a part de l'espai més singular per la

concentració d'elements arquitectònics i arqueològics d'interès.

La ruta, senyalitzada, representa la possibilitat que el visitant del parc pugui realitzar una activitat de lleure pel seu compte on descobrirà tots els elements clau de la geografia del territori natural que comprèn. L'itinerari ha estat concebut perquè sigui al més enriquidor possible des del punt de vista dels elements patrimonials que travessa (d'aquí el seu títol). Per això ha de servir perquè es potencïin les visites al parc i, consegüentment, perquè creixi el coneixement d'aquest espai per part de la població.

«Olèrdola, una muntanya d'històries»

«Olèrdola, una muntanya d'històries» és un itinerari comentat, de baixa dificultat i apte per a tots els públics. Un dels principals objectius plantejats en el moment de la seva creació va ser el d'oferir al visitant la possibilitat de conèixer el patrimoni històric i natural, des d'un punt de vista integrat tot passant una estona agradable passejant pel parc.

Un dels fets destacats a Olèrdola és que la majoria de públic només coneix aquest espai per les importants restes arqueològiques que hi són presents i desconeix que es troben, a més, dins un espai natural protegit. Per tant, aquesta activitat havia de fer conèixer l'existència del parc i donar valor al seu ric patrimoni natural i les seves singularitats. Així la ruta creada té inici i final al Conjunt Monumental, però bàsicament transcorre per camins i senders fora del recinte emmurallat. Al llarg de la ruta es transmeten coneixements sobre història, geologia, geografia i biologia de l'entorn, sempre tenint com a fil conductor la relació estreta que l'home ha tingut amb el medi natural on ha viscut i que ha anat modificant en un intens procés d'humanització des de la prehistòria fins a l'actualitat.

Aquesta activitat creada a l'inici de l'any 2003 va ser la primera dins el projecte de dinamització del parc. Posteriorment a la seva creació s'han anat incorporant a les explicacions novetats obtingudes d'estudis més recents. Per exemple, uns interessants estudis d'antracologia basats en l'anàlisi de les restes de llenya carbonitzada d'Olèrdola, que permeten identificar alguns components del paisatge vegetal, observar els canvis paleobotànics i conèixer l'explotació forestal antròpica al llarg

de més de quatre mil anys. També les explicacions i els continguts s'han anat emmotllant als diferents esdeveniments que han anat succeint al parc, a vegades negatius –com l'impacte de l'incendi forestal de l'any 2003– i a les diferents inquietuds que hem anat observant en els visitants.

En resum, aquest itinerari ens permet descobrir una muntanya plena d'històries, molt diverses però totes relacionades entre si.

Caminada nocturna

Les activitats proposades van canviant al llarg de l'any. Pels mesos d'estiu vàrem desenvolupar un itinerari nocturn pel parc. Es tracta de caminades comentades aptes per a la gran majoria de públic, que permeten conèixer diferents fets històrics esdevinguts al territori del parc i dels municipis que en formen part. Amb l'objectiu d'apropar el parc al visitant d'una manera lúdica, la metodologia que s'utilitza és una mica diferent; un guia realitza les explicacions amb el suport d'aparicions de personatges històrics, amb petites teatralitzacions i fragments d'interpretacions musicals. Aquests recursos ens permeten visualitzar aspectes de l'ocupació humana al parc al llarg de la història. Així per exemple, personatges com les dones iberes que el visitant es troba a la font de l'Alba desenvolupant feines de la vida quotidiana, ens permeten explicar l'existència a Olèrdola de la tribu ibèrica dels cossetans i conèixer alguns dels seus costums. A la vegada, això permet al guia explicar la importància de l'aigua per a l'ocupació de la muntanya, destacar l'elevat nombre de fonts d'origen càrstic que s'hi localitzen i la tradició de la gent del Penedès d'anar-hi a buscar aigua i fer-ne un lloc d'aplec i convivència.

Les diferents escenificacions s'han creat a partir de la documentació històrica, de l'estudi de les activitats humanes en les diferents èpoques que es recreen, a les quals s'ha afegit un punt d'humor refrescant.

Amb aquesta proposta també s'intenta que els participants visquin el parc, que experimentin com es desenvolupen els seus sentits en la foscor, que descobreixin els sorolls, les olors, els animals nocturns...

En resum, cal destacar que el fet d'integrar en una sola activitat elements com natura, història, teatre, música, una activitat física suau i el

plaer de caminar de nit ha donat com a resultat una activitat molt valorada pel públic d'Olèrdola.

Guisla, la remeiera d'Olèrdola

Amb la voluntat d'ampliar l'oferta d'activitats que oferissin una visió de l'íntima relació entre la humanitat i el medi natural, en el context històric d'Olèrdola, va néixer el personatge de Guisla, la remeiera.

Aquesta activitat, concebuda com una activitat teatralitzada apta per a tots els públics, pretén apropar el món de l'ús històric de les plantes per part de la humanitat. Un itinerari curt i les explicacions senzilles d'una actriu-guia que representa el paper d'una remeiera de l'època medieval són els ingredients bàsics de la proposta. El personatge desperta una empatia en el públic, cosa que ajuda a entendre com era la vida diària per a un habitant olèrdolà que va viure a l'entorn de l'any 1000, alhora que provoca una major interacció entre el grup.

Es pretén que els visitants participin activament al llarg de l'activitat, tocant, olorant les plantes que es van descobrir i finalitzant amb l'elaboració d'un remei al mateix rebost de la remeiera.

D'aquesta manera el grup va coneixent el nom de plantes característiques del bosc mediterrani i com aquestes han servit durant segles per preparar remeis i medicines naturals. El recorregut transcorre per bosc de pi blanc i visita les restes de l'antic barri medieval del pla dels Abats, on s'integren les explicacions de l'ús de les plantes remeieres i la vida quotidiana de l'època medieval.

Els continguts s'han desenvolupat amb un important treball de cerca de documentació i un intens treball de reconeixement i identificació de l'entorn.

Tot plegat resulta una experiència interessant per al visitant i que permet transmetre, a banda dels conceptes ja descrits, uns valors clars vers la conservació del patrimoni natural i la seva biodiversitat.

L'estrany viatger i el seu mapa

Dins la programació d'activitats es va creure oportú crear també una activitat familiar participativa dins el context històric i natural de la

Figura 1. Mostra de les activitats realitzades adreçades al públic familiar («Guisla, la remeiera» i «L'estrany viatger»).

Figura 2. El públic escolar és el destinatari d'una àmplia oferta educativa.

mntanya d'Olèrdola. L'estrany viatger i el seu mapa vol ser una experiència ludicoeducativa adreçada als més petits per conèixer aspectes bàsics d'orientació, natura i història.

A través d'un conte que integra diversos personatges de l'Olèrdola medieval i un estrany cartògraf, s'estira del fil conductor que fa que els participants hagin de buscar diversos objectes i passar diferents proves per aconseguir trobar un antic mapa d'Olèrdola. D'una manera divertida i buscant un cert punt enigmàtic es pretén treballar conceptes bàsics com els punts cardinals, la brúixola, mètodes d'orientació a la natura... A través del coneixement de restes arqueològiques singulars i molt representatives d'Olèrdola, com la cisterna i la muralla romana, l'església romànica de Sant Miquel o el barri medieval del pla dels Albats es desenvolupa una activitat on la participació dels pares en l'aprenentatge dels fills es fa de manera lúdica i sovint recíproca.

Activitats educatives

Dins aquest projecte de dinamització també es va considerar el públic escolar. Dues de les activitats explicades anteriorment, «Olèrdola, una muntanya d'històries» i «Guisla, la remeiera», han estat redissenyades per adreçar-les als estudiants. Resulta evident assenyalar que les activitats es basen en els dissenys curriculars per adaptar-ne els continguts i la metodologia als diferents nivells educatius.

«Olèrdola, una muntanya d'històries»

Aquesta activitat educativa està adreçada a cicle mitjà i superior de primària. Es tracta d'un itinerari de natura guiat que permet als alumnes descobrir la muntanya d'Olèrdola des d'un punt de vista geogràfic, biològic i geològic i a la vegada conèixer l'estreta relació que l'home ha tingut amb el medi on viu al llarg del temps. Per introduir la importància històrica i estratègica d'Olèrdola primer es visita el Centre d'Interpretació del Museu d'Arqueologia, on l'educador fa un breu repàs històric des dels primers habitants de la muntanya fins a l'actualitat. Després s'inicia un itinerari per l'entorn natural on es

destaquen aspectes referents a la singularitat geogràfica, ecològica i biològica de l'entorn.

«Guisla, la remeiera»

Es va creure interessant adaptar la visita teatralitzada de Guisla la remeiera i crear una activitat educativa per a alumnes de primària, concretament de cicle infantil (P4 i P5) i cicle inicial. Aquesta pretén donar a conèixer les herbes i plantes més característiques de l'entorn i a la vegada descobrir les seves propietats de la mà d'aquesta remeiera medieval. El fet de tractar-se d'una teatralització permet captar un interès i una motivació especials de l'alumnat de menys edat. La remeiera guia els alumnes per un petit recorregut que els condueix al pla dels Albats. Durant el recorregut els nens i les nenes poden treballar els sentits, com l'olor i el tacte, a la vegada que s'introdueixen conceptes que els serveixen per anar treballant la idea de «temps històric».

L'activitat finalitza amb un taller on cada nen elabora una bossa d'olor que es pot emportar a casa com a record de la Guisla.

Conclusió

Les activitats lúdiques i culturals que es porten a terme a Olèrdola són dissenyades des de diferents disciplines, cosa que permet apropar la realitat d'aquest parc al visitant d'una manera global.

Les estratègies definides i la utilització de diferents metodologies a l'hora d'executar les activitats permeten arribar a diferents tipus de públics, des del visitant que s'interessa habitualment per visitar espais naturals, fins a visitants que només pretenen passar una bona estona en un parc singular com Olèrdola. Aquest segon perfil resulta especialment interessant, si tenim en compte que gràcies a aquest tipus d'activitat es pot sensibilitzar els «nous visitants» en qüestions mediambientals, alhora que participen de l'ús lúdic, educatiu, i en definitiva cultural, d'un parc natural.

Per últim, aquesta tasca de sensibilització és l'objectiu primer quan les activitats s'adrecen al sector de l'ensenyament.